

Yûnus Diyarında Bir Mevlevî: Arif Nihat Asya

Saadettin YILDIZ*

Yûnus Diyarında Bir Mevlevî: Arif Nihat Asya

Özet

Cumhuriyet dönemi şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan Arif Nihat Asya, Türk milletinin büyük sıkıntılarla karşı karşıya bulunduğu bir dönemde dünyaya gelmiş, çocukluğu ve gençliği, bu genel tabloya eklenen şahsî sıkıntılar içinde geçmiştir. 1954-1955 eğitim-öğretim yılında Eskişehir Lisesi Edebiyat Öğretmeni olarak görev yapan şair, burada görev yaptığı sürede olsun, sonraki yıllarda olsun, bu şehrin muhtelif yönlerini dile getiren şiirler yazmıştır.

Bu şiirlerin merkezinde Yûnus Emre vardır. Kendisi de Mevlevî olan Arif Nihat, edebiyatımızın ve tasavvufî duyuş ve düşünüş tarihimizin önemli köşe taşlarından biri olan Yûnus'a özel bir ilgi duymuştur.

O'nun şiirlerinde Eskişehir, sıcak sularıyla, şehri ortasından işaretleyerek akıp giden Porsuk'uyla ve güzelleriyle de ilgi odağıdır.

Bu çalışmada, Arif Nihat'ın Eskişehir'le olan ilgisinin şiirine nasıl yansıdığı ve özellikle de şiirin ortamları olan bağlantısının vurgulanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir, Arif Nihat Asya, Eskişehir Lisesi, Yûnus Emre, Eskişehir Şiirleri

A Mevlevi in Yunus's Country: Arif Nihat Asya

Abstract

Arif Nihat Asya, who is one of the prominent agents of our republican poetry, was born during a period, when Turkish nation was facing with great tribulations. His childhood and youth were spent in personal uneasiness on top of the general situation. The poet, who had performed as a literature teacher at the Eskişehir High School during the academic year 1954-1955, composed poetry on the various aspects of this city during his period of office and afterwards.

Yunus is at the centre of these poems. Arif Nihat, who is also a Mevlevi, had shown a special interest in Yunus, who is a cornerstone in our literature and history of mystical perception and thinking.

With its warm waters, with River Porsuk, which divides the city into two and its beauties Eskişehir is a focus of interest.

This study is developed on the basis of how Arif Nihat's interest in Eskişehir is reflected in poetry and aims to emphasize the relationship between poetry and environment.

Key Words: Eskişehir, Arif Nihat Asya, Eskişehir Lycee, Yunus Emre, Eskişehir Poems

1. Giriş

Arif Nihat Asya (Mehmed Ârif), 7 Şubat 1904 / Hicrî: 20 Zilka'de 1321'de, Çatalca'ya bağlı İnceğiz Köyü'nde doğmuştur. Baba tarafı, Kapusuzlar lâkabıyla şöhret bulmuştur. Şairin bilinen en büyük dedesi Kapusuz Hacı Ahmet, Tokat'a bağlı Kapusuz Köyü'nden İstanbul'a göçmüş ve orada debbağlıkla uğraşmış olan bir âhî ustasıdır.

Mehmed Ârif, Ziver Efendi ile Fatma Zehra Hanım'ın tek çocuğudur. Bazı kaynaklarda bir kardeşinin olduğu yazılmışsa da Yürek'te yer alan 1321 adlı şiiri, bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır:

* Saadettin YILDIZ, Prof. Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, syildiz@gau.edu.tr

Yaş dökerek der sana bir dul kadın:
"Ağla ey öksüz yuvamın kumrusu!"
Bir dede der, hıçkırıp:"Ârif'tir o...
Zîver'immin ilk ve son yavrusu!"

Babası Zîver Efendi, 14 Şubat 1904 tarihinde -muhtemelen askerdeyken yakalandığı- tâûn (veba) hastalığından vefat edince, henüz yedi günlükken dedesinin himayesine kalır. Annesi Fatma Zehra Hanım da üç yıl kadar kayınpederinin yanında kaldıktan sonra Filistinli bir subayla evlenip Filistin'e gider. Mehmet Arif hem yetim hem de öksüzdür. Çok geçmeden dedesi ve babaannesi vefat eder. Artık, üvey halası Gülfem Hanım'ın himayesindedir. Halasının kızları Asiye, Nûriye ve Şâdiye ile çok iyi anlaşır. Onlarla beraber Örcünlü Köy Mektebi'ne devam eder.

Ancak bölgede, harp öncesi karmaşıklığı yaşanmakta; halk, her geçen gün biraz daha sıkıntıya düşmektedir. Balkan Harbi öncesinde, İstanbul'a göçerler.

Mehmed Ârif, mahalle mektebinden sonra, Yusufpaşa'daki Gülşen-i Maarif Rüşdiyesi'ne kaydettirilir. Burayı 1915-1916 öğretim yılında bitirir; Bolu Sultanisi'ne yatılı olarak girer. Lise kısmını okumak üzere Kastamonu'ya gönderilir. Kastamonu, bu dönemde Millî Mücadele'nin hem heyecan ve fikir, hem de hareket odaklarından biridir. "Büyük da'vâ"ya katılmak, vatan müdafaasında kendine düşeni yapmak gayesiyle Anadolu'ya geçen (veya kaçan) aydınlar, İnebolu yolunu kullanırlar; Kastamonu'ya da uğrarlar. Kastamonu'da yayın faaliyetleri de yoğun ve şuurludur.

Daha ilkokuldayken şiir yazmaya başlayan Mehmed Arif, Kastamonu'da çok iyi bir sanat çevresiyle karşılaşmıştır: Millî Mücadele'nin en kuvvetli ateşleyicilerinden biri olan Mehmed Akif, daha sonra Maarif Vekilliği yapacak olan Mustafa Necati Bey, Fecr-i Atî topluluğu şairlerinden Mehmed Behcet (Yazar) Bey, Gençlik Mecmuasını yönetmekte olan hocası Enver Kemal Bey, *Açıksöz* Gazetesi sahipleri Hüsnü ve Hamdi Beyler Kastamonu'dadır. Onlardan destek görür. Şiir denemelerini *Açıksöz* Gazetesi ile hocası Enver Kemal Bey'in "Hey'et-i Tahrîriyye Müdürü" olduğu *Gençlik* adlı mecmuada yayımlar¹.

1922-1923 öğretim yılında lise öğrenimini tamamlayan Mehmed Arif, İstanbul'a döner ve o zamanki adı Dârü'l-Muallimîn-i Âliye olup sonradan adı değişen İstanbul Yüksek Muallim Mektebi'ne, önce misafir, sonra da yatılı talebe olarak kabul edilir.

1924'te, Yüksek Muallim Mektebi 2. sınıf talebesiyken, ilk eseri olan *Heykeltraş*'ı yayımlar. "Arif Nihat" imzasını kullandığı bu kitabında yer alan şiirlerini, daha sonraki eserlerine almamış; onları acemilik dönemi şiir denemeleri olarak kabul etmiştir.

Yüksek Muallim Mektebi son sınıfındayken ilk eşi olan Hatice Semiha Hanım'la evlenir².

Mehmed Ârif, 6.12.1927 tarihinde, İstanbul Yüksek Muallim Mektebi Edebiyat Zümresi'nden mezun olur. Mart 1928'de Adana Erkek Lisesi Muallim Muavinliği'ne tayin edilir; fakat göreve

¹ Şair, bu ilk şiirlerinde, Sultanî'den M. Ârif ve A.N. (ن.ع) imzalarını kullanmıştır.

² Büyük oğulları Reha Uğur ve Kemal Koray, Hatice Semiha Hanım'dandır.

başlamaz. 15 Eylül 1928'de Adana Erkek Muallim Mektebi Edebiyat Muallimliği'ne "naklen" tayin olunur.

1933'te, Adana'da Fransızca öğretmeni olan Hakkı Mahmut Soykal aracılığıyla, Mevlevî dedesi Ahmed Remzi Akyürek'le tanışır, ondan el alır³; dervişlik çilesinden geçer.

15 Mayıs 1934-31 Ekim 1935 tarihleri arasında askerliğini yapar⁴. Askerdeyken "Asya" soyadını alır ve bundan böyle *Mehmed Arif Nihat Asya*'dır.

Askerliğini bitirince (31 Ekim 1935), Adana Erkek Lisesi Edebiyat Muallimliği'ne döner.

1941 yılı sonlarına doğru, uzun zamandır anlaşamayıp ayrı yaşadıkları ilk eşi Hatice Semiha Hanım'la evliliğini bitirir. Boşanmaya kesin karar verdiği günlerden itibaren ilgi duyduğu Adana Erkek Lisesi Kimya öğretmeni Servet Akdoğan'la, 4 Aralık 1941 tarihinde evlenir. İlk eşinde bulamadığı mutluluğu Servet Hanım'da bulmuştur. Bu evlilikten, adlarını daha doğmadan koydukları Fırat ve Murat adlı, biri kız biri erkek, iki çocukları olmuştur.

On dört yıla yakın bir zamandır görev yaptığı Adana'dan, Malatya Lisesi müdürlüğüne atanmasıyla ayrılır. Müdürlük dönemi sıkıntılı geçmiştir: Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'le aralarında sert bir tartışma geçer, 30 Nisan 1943'te müdürlük görevine son verilir. Bir buçuk ay açıkta kaldıktan sonra, öğretmenliğe döner. Malatya'da (Diyarbakır'daki 2 aylık ikinci askerliği dahil) üç yıl kadar çalıştıktan sonra, Erkek Lisesi edebiyat öğretmeni olarak Adana'ya döner. Burada yoğun bir sanat dönemi geçirir.

Ne var ki, Malatya'da başlayan huzursuzluk Adana'ya da uzanır: Malatya'da bir müsamerede kendi şiirini okutarak şahsî propagandasını yaptırdığı gerekçesiyle -ki bu iddia asılsız ve maksatlardır- soruşturma geçirmiştir. Aynı tutumun devamı olmak üzere, "Adana gazetelerinde siyasî mahiyette yazılar yazdığının müşahade edildiği, devam etmesi halinde kanunî muâmele yapılacağı...", Maarif Vekili Hasan Âli Yücel tarafından bizzat ve yazılı olarak ihtar edilir. Buna rağmen yazmakta kararlı ve ısrarlı olması yüzünden "antipatik görüntü"sü artar. "Bakan ihtarı"nın ardından, çeşitli vesilelerle açılan soruşturmalar çoğalır; Adana'daki ikinci görev devresi de sona erer: 4.10.1948'de Edirne Lisesi'ne sürgün edilir.

Edirne Lisesi Edebiyat öğretmenliğini sürdürürken, iki devrede on yedi yıl civarında görev yaptığı Çukurova, kendinden saydığı "Arif Hoca'yı Seyhan (Adana)'dan milletvekili adaylığına davet eder; DP listesinden Seyhan adayı olur. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde, milletvekili seçilir.

Meclis'e girmekle "mektepe kürsüsünden Meclis kürsüsüne" geçen Arif Nihat, "kıvrak davranmadığı için", o devrenin sonunda (14 Mayıs 1954), aktif politikayı bırakır ve öğretmenliğe

³ Ahmed Remzi Akyürek (1872-1944), sırasıyla, Kütahya Erguniye, Kastamonu, Halep, Üsküdar Mevlevihanelerinde postnişinlik etmiş; Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi baş memuru olarak çalışmıştır. 30 civarında eseri vardır. Memleketi Kayseri'de zatürreden vefat etmiştir.

⁴ Arif Nihat, İkinci Dünya Harbi içinde, 15 Ağustos 1943 - 15 Ekim 1943 arasında, Diyarbakır'da ikinci askerliğini yapar. Burada Diyarbakır sırtmasına yakalanır ve ölüm tehlikesi atlatır.

döner; 27.5.1954'te Eskişehir Lisesi Edebiyat öğretmenliği görevine atanır. Yûnus Emre havasını teneffüs ettiği bu şehirde kısa bir müddet (1 yıl 3 ay 7 gün) görev yaptıktan sonra, 21.9.1955'te Ankara Gazi Lisesi Edebiyat öğretmenliğine nakledilir.

Ankara Gazi Lisesi Edebiyat öğretmeni iken, aralarında eşi Servet Asya'nın da bulunduğu 30 öğretmenle birlikte Kıbrıs'a gönderilir. Lefkoşa Erkek Lisesi (o zamanki adı: Celal Bayar Lisesi) Edebiyat öğretmenidir.

Şiir irmağına çok verimli bir kol daha eklediği Kıbrıs'ta iki yıla yakın kalan şair, yurda dönerek, kadrosunun bulunduğu Gazi Lisesi'nde dört ay daha (16.10.1961-16.2.1962) öğretmenlik yapar ve 16 Şubat tarihi itibarıyla emekliye ayrılır. Böylece, toplam 1 yıl 6 ay 16 günlük iki devreli askerliği, 4 yıllık milletvekilliği ve değişik zamanlarda kullandığı mehil müddetleri dahil olmak üzere 33 yıl 3 ay 23 günlük resmî hizmetini tamamlamış olur.

Emekliye ayrıldığı tarihte 58 yaşını henüz doldurmuş bulunan Arif Nihat; çok yönlü tecrübeye sahiptir, hareketli bir meslek hayatı geçirmiştir; esaslı bir müşahade ve sevgi birikimine, tahlil gücüne ulaşmıştır... Çok sayıda eseri bu dönemin ürünüdür.

Bu çok yönlü ve yoğun sanat çalışmalarına devam ederken, 1973'ten itibaren sık sık rahatsızlanmaya başlayan şair, birkaç defa kalp krizi geçirip hastaneye yatar. 1974 Aralık ayının sonlarında yeniden hastalanarak Ankara Numune Hastanesi'ne kaldırılır. Yeni Özel Bölüm 318 numaralı odada -kendi tabiriyle- "Dünyanın öbür yanağından öptüğü gün"⁵, tarih 5 Ocak 1975, günlerden Pazar, saat 21.10'dur. Çok sevdiği Adana'nın düşman işgalinden kurtulduğu, kendisini çok sevdiği *Bayrak* şiirinin doğduğu gün: 5 Ocak; 70 yıl 10 ay 28 gün süren ömrünün de bitişi... Doğduğu ve öldüğü gün de Pazar...

Arif Nihat Asya'nın Ankara Yenimahalle-Karşıyaka Mezarlığı'ndaki Kabri (Fotoğraf: S.Yıldız)

⁵ "Bir yanağından öptüm... söyle ey dünya; öbür yanağından öpmek için kaç günlük yol yürümeliyim?" (Asya, "Öp-mek", 1976a, s.11)

Uzun sanat ve meslek hayatında, değişik çevrelerden çok sayıda dost edinmiş bir sanatkâr ve hem sanat sahasında hem de eğitimde birçok talebe yetiştirmiş bir "Hoca" olan Arif Nihat, 8 Ocak 1975 Çarşamba günü, şöhretiyle mütenasip bir merasimle, Ankara-Yenimahalle Karşıyaka Mezarlığı L.4 P.286'daki kabrinde toprağa verilmiştir.

Ses ve Toprak adlı şiir kitabında yer alan ve öldüğü günün tarihini (5 Ocak 1975) taşıyan Şeb-Arus (Şeb-i Arûs) şiiri, ölümün hemen yakında olduğunu hisseden bir insanın ruh hâlini ifade ettiği gibi, şairin son âna kadar şiirle iç içe olduğunu; bir taraftan da tıpkı Mevlânâ gibi, ölümü "Şeb-i Arûs" kabul ettiğini göstermektedir:

Yıkanıp süslenip tâbutlanmak;
Halka i'lândır cülûsumuzu...
Sonra - her yıl- bizim de kutlayacak
Çıkar -elbet- Şeb-i Arûs'umuzu. (Asya, "Şeb-i Arûs", 1976b, s. 9)⁶

2. Arif Nihat Eskişehir'de

Arif Nihat Asya, 14 Mayıs 1954 tarihinde Eskişehir Lisesi (Bugünkü Atatürk Lisesi)'ne edebiyat öğretmenini olarak atanmış; Milli Eğitim Bakanlığı ve Eskişehir Lisesi arşivlerindeki belgelere göre, 27 Mayıs 1954'te görevine başlamıştır.

Eskişehir'e tayini, çok da isteğe bağlı değildir. Ankara'daki okullardan herhangi birine atanması mümkün iken taşraya gönderilmesi, bir çeşit "örtülü sürgün" sayılabilir. Düşündüklerini her şart altında ve -bazen çok fazla sertleşen bir üslupla- ifade etmeyi ilke edinmiş bir aydın olan Arif Nihat, dört yıllık siyaset döneminde kendi partisine de zaman zaman muhalefet etmiş, doğru bildiklerini siyaset arkadaşlarıyla ve parti politikasıyla ters düşmek pahasına da olsa savunmuştur⁷. Bizim demokrasimizde pek de meziyet sayılmayan bu tutum yüzünden, başının ağrıdığı zamanlar olmuştur. Bu durumu, kendine has nükteli bir söyleyişle, şu şekilde dile getirmiştir:

"Mi vuruyor, Fa duyuyorlar...
Do vuruyorlar lâ çıkıyor.
Bir daha anladım ki benim tellerim her el için değildir.
Yay'a alışkın tellerimde mızrap acısı var.
Yay öperdi, mızrap gagalıyor."⁸

Bu huzursuz ve sitemli başlangıcın, şairin sanatçı kişiliğinde yer edecek kadar uzun sürmediği ve "mızrapın gagalaması"nın kısa zamanda atlatıldığı anlaşılmaktadır:

⁶ Bu çalışmada kullandığımız Arif Nihat'ın şiir ve nesir kitaplarıyla ilgili sayfa numaraları, Ötüken Yayınevi'nin çıkardığı *Arif Nihat Asya Bütün Eserleri* adlı serinin ilk baskılarına aittir.

⁷ *Kubbeler* kitabında yer alan şu sözleri, onun karakteri hakkında önemli ip uçları vermektedir: "Vurgunculuk yapmadım, soygunculuk yapmadım. Muhalefette fayda gördüm, muhalefet yaptım! (...) Devletin memuru oldum; bir partinin memurluğunu yapmadım! (...) Nüfuzumu keyfime, şöhretimi suçlarıma siper etmedim. Memleketin gül gibi geleneklerini gidenek yapmadım. (...) 'Şunu yapmadın, bunu yapmadın, o halde ne yaptın?' diye sorarsanız cezasını, kazasını, ezasını da düşünerek muhalefet yaptım!" (Asya, "Berat", 1976d, s. 293)

⁸ Eşi Servet Asya'ya yazdığı 2 Ekim 1954 tarihli mektup, *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları*, 2001, s.187.

Nazlarda dilek vardı, edâlarda sihir;
Sevdim seni her şeyinle ey Eskişehir..
Gül gül tüten akşamla ne şâhâneydi
Ufkunda duman dağları, koynunda nehir! (Asya, "Eskişehir", 1956, s. 9)

Arif Nihat, Eskişehir'in tarihî semtlerinden Odunpazarı'nda Paşa Mahallesi Beyler Sokağı'nda oturmuştur. Şairin oturduğu Beyler Sokağı'ndaki yirmi yedi ev, "Odunpazarı Evleri Yaşatma Projesi'nin en önemli ayağı olan Beyler Sokağın Sağlıklaştırması kapsamında, ana karakteri muhafaza edilerek restore edilmiştir. Oturduğu evle ilgili olarak Odunpazarı Belediyesi web sitesinde şu bilgiler verilmektedir:

"Bugün beş ayrı sokakta devam eden çalışmalarını da kapsayan 'Odunpazarı Evleri Yaşatma Projesi'nin en önemli ayağını Beyler Sokak Sağlıklaştırması olu(şturu)yor. Türkiye'nin en büyük restorasyon çalışmasının başlatıldığı Beyler Sokak'ta bulunan 27 ev adeta yeniden yapılmış. Buradaki birbirinden güzel tarihi evlerde ünlü konuklar ağırlandırmaya başlamış bile. Tiryaki Hasan Paşa Sokağı'na bakan üç katlı bina Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunan komutanın karargahı ve cephaneliği olarak kullanılmış. Arif Nihat Asya "Bayrak" şiirini bu evde yazmış. Aynı sokaktaki bir başka eve bundan üç asır önce Evliya Çelebi misafir olmuş." (www.odunpazarı.bel.tr).

Beyler Sokak'taki evde yazıldığı belirtilen Bayrak şiiri, Arif Nihat'ın Eskişehir'e gelişinden yaklaşık 15 yıl önce Adana'da yazılmıştır. Şiir, önce *Görüşler* dergisinin Birinci Kânun (Aralık) -İkinci Kânun (Ocak) 1940-1941 tarihli 40-41. sayısında yayımlanmış; daha sonra da *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor* adlı şiir kitabının 1946'da çıkan ilk baskısında yer almıştır. Şairin bu evde oturduğu günlerde üzerinde çalıştığı şiirler, *Kubbe-i Hadrâ* (ilk baskı: 1956) ve *Rubâiyyât-ı Ârif I* (ilk baskı: 1956) adlı kitaplarında yer alanlar olabilir.

Arif Nihat, bulunduğu çevreye kolaylıkla uyum sağlayabilen, insanlarla ilişkileri zengin, hiçbir zaman alçak gönüllülüğü elden bırakmamış, Adana'da kaldığı yıllarda tam bir Adanalı olabilmiş, Malatya Lisesi müdürüken okulun hizmetlisiyle oturup rahatça yemek yiyebilmiş, Edirne'nin zengin tarihî dokusuna -âdeta- eklenmiştir. Hügo, "yeryüzünün ruhu insana geçer" demiş. Şair Edip Cansever'in "*İnsan yaşadığı yere benzer / O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer / Suyunda yüzen balığa / Toprağına iten çiçeğe*"(Cansever, 1974) mısraları da -Hügo ile fazlaca akraba olmak üzere- aynı şeyi söylüyor. Sanatçı, nefes aldığı, ağlayıp güldüğü, âşık olduğu mekânların bir parçası haline gelir. Ondan kopsa bile, zaman zaman dönüp orada geçen günlerini hatırlar. Arif Nihat'ın, çok uzun bir zaman kalmamış olmasına rağmen Eskişehir'i de sevdiği ve maddî-manevî güzelliklerini, sanatçı hassasiyeti içinde benimseyip şiirinin gözeneklerine yerleştirdiği söylenebilir.

Beyler Sokağı'ndan bir görünüş. Tiryaki Hasan Paşa Sokağı ile kesiştiği köşe. (Fotoğraf: Tuğçe Uçar)

Eskişehir de Arif Nihat'ı benimsemiştir, diyebiliriz. Edebiyat öğretmeni olarak görev yaptığı Atatürk Lisesi (o zaman Eskişehir Lisesi), "Arif Nihat Asya Bilişim Dersliği"ni kurmuş; Tepebaşı semtindeki Ali Rıza Efendi İlkokulu Arif Nihat Asya Ortaokulu hâline getirilmiş; Çamlıca'da bir sokağa da Arif Nihat Asya Sokağı adı verilmiştir. Bu benimseme, Bayrak şiiirinin Eskişehir'de yazıldığı bilgisi gibi, Arif Hoca'nın 10. dönem Eskişehir milletvekilliği yaptığı, Atatürk Lisesi'nden mezun olduğu (Kula, 2012) gibi başka yanlışlıklara da yol açmıştır:

Birbirinden aktarılmak suretiyle, başta internet kaynakları olmak üzere, birçok kaynak, onun Eskişehir Milletvekilliği yaptığı bilgisini tekrarlamaktadır:

"Asya, 10. Dönem Eskişehir Milletvekilidir. Demokrat Parti'den 1954 yılında Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoğlu ile birlikte meclise giren Arif Nihat Asya, Eskişehir'in o dönemki üç vekilinden biridir. 2013'te Türk Dünyası Kültür Başkenti olacağız. İşte Arif Nihat Asya gibi bir değer var. Hem de bu kentin vekilliğini yapmış. Türk'ün şah damarı bayrağını anlatmış. Ona bir vefa borcumuz yok mu?" (www.odunpazarievleri.org; www.wikipedia.org; www.sonsuzsifa.com).

Arif Nihat, 1950 seçimlerinde Seyhan (Adana) 9. dönem milletvekili olarak TBMM'ye girmiş, dönem bittikten sonra aday olmamıştır. Kendi partisini ve parti arkadaşlarını bile eleştirmekten çekinmeyen bu mizaç, uzun süre siyaset yapmaya çok elverişli de değildi. Hüseyin Erdem'in TBMM tutanaklarından naklettiği 13 Temmuz 1953 tarihli şu sözler, eleştirilerini nereye kadar götürbildiğine iyi bir örnek teşkil etmektedir:

"Cezmi Türk arkadaşımız Başvekilin sözleri için 'edebiyat yapıyorsun' tevcihinde bulundular. Başvekil de kalktılar, Cezmi Türk'e hitaben, 'edebiyat yapıyorsun' demediler ama edebiyat yapmıyorum diyerek âdeta edebiyat yapmayı bir kusur olarak teşrih ettiler.

Arkadaşlar, edebiyat yapmak bir defa kusur değildir. Sonra edebiyat her cemiyette olduğu gibi bir cemiyeti cemiyet eden unsurlardan biridir. Edebiyatı kaldırdığımız zaman ce-

miyet kalmaz. Bu itibarla arkadaşlarımızın birbirlerini incitmek için edebiyatı incitmeyi göze almalarını protesto ve şimdiden sonra buna dikkat buyurmalarını rica ederim." (Erdem, 2011, ss. 214-228)

Arif Nihat'ın buradaki ifadelerini, siyasetin kendine has davranış kalıplarını hatırdan çıkarmadan değerlendirmekte fayda vardır: Adnan Menderes, mensubu bulunduğu DP iktidarının başvekilidir; Cezmi Türk, Arif Nihat'la birlikte 1950 seçimlerinde Adana'dan seçilen DP milletvekilidir. Yakın arkadaşlarıdır.

2 Mayıs 1954'te yapılan 10. dönem milletvekili seçimlerinde Eskişehir'den seçilen vekiller şunlardır: Hasan Polatkan, Kemal Zeytinoğlu, Abidin Potoğlu, Muhtar Başkurt, İsmail Sayın, Hicri Sezen, Salih Fuat Keçeci. Birçok bilgiye çok kolay ulaşmamızı sağlayan internet ortamının –bizim dikkatsizlik ve sorumsuzluklarımız yüzünden- ne kadar yanıltıcı bilgiler verebildiğini de unutmamak gerekir.

2.1. Şiirinde Eskişehir

Tanınmış bir edebiyat öğretmeni olan Arif Hoca, Eskişehir'e, *Heykeltıraş* (1924), *Yastığının Rüyası* (1930), *Ayetler* (1936), *Kanatlar ve Gagalar* (1945) ve *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor* (1946) kitaplarında imzası bulunan ve sanatta belli bir yer edinmiş bir şair ve yazar sıfatıyla gelmiştir.

Bazı şehirlerin kendi sanatçıları vardır ve bu sanatçılar o şehirleri yazarlar; o şehirlerle özdeşleşirler. Onları tanıtır, onlarla tanınırlar. Şehir, düşünen, tarihe giden, tarihten gelenek ve kültür getiren geçmişi bugüne taşıyabilen birleştirici / kaynaştırıcı (sentezci) sanatçılar eliyle gelişir, tamamlanır. İstanbul'u bir "dünya şehri" yapan, orada yaşamış sanat adamlarının zevki değil midir?

Meselâ, Yahya Kemal "İstanbul şairi'dir, İstanbul da onun şehri... İki birbirini tamamlar. Tanpınar "beş şehrin şairi" gibi görünse de, Bursa'ya sıra geldiğinde ne kadar coştüğünü herkes bilir. Arif Nihat'ın duygularını coşturan şehir, Adana'dır. Adana'nın kurtuluşu, Seyhan kıyılarındaki mesireler, sel sularına teslim olan mahalleler, Çukurova'nın bereketi... onun şiirinin tematik dokusunda önemli yer tutar.

Ancak Eskişehir'in de Arif Nihat'ın şiirinde önemli bir yer tuttuğu rahatça söylenebilir. Uzun zamandır uzak bulunduğumuz özel arşivimizdeki yayımlanmamış şiirleri arasında varsa onlar hariç, kitaplarına girmiş toplam 21 şiiri Eskişehir'le ilgilidir. Bu şiirlerin temalarını çevre güzellikleri, tarihî şahsiyetler, kadın güzelliği olmak üzere üç ana öbekte toplayabiliriz.

2.1.1 Çevreye Bakış

Arif Nihat, -ortaokul öğrenciliğinden başlayıp sanat hayatı boyunca süren önce resim, sonra fotoğraf merakı da gösteriyor ki- çevresine çok dikkatli bakan, çevre güzelliklerini dikkat ve hayranlıkla izleyen, izlenimlerini eserlerine büyük bir başarıyla -ve kolayca- yerleştirebilen bir sanatçıdır. Çatalca'dan İstanbul, Bolu, Kastamonu, Ankara, Adana, Malatya, Diyarbakır, Edirne, Eskişehir ve Kıbrıs'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada -askerliği dahil- görev yapan; özellikle emekliliğinden sonra yoğun olmak üzere yurt içi ve yurt dışı birçok seyahat gerçekleştiren şair, bu geniş coğrafyayı

ve onun sayısız zenginliğini sanatına malzeme yapmıştır. Onun şiirinde çevre malzemesi -âdetâ- ağırlığı aldıktan sonra kullanıldığı için, ayrıntı yorucu değildir. Çevre, günlük hayatın tabîi bir parçasıdır:

...

Yansın sular, akşamla, nehirde;
Arkamda kalan mutlu şehirde
Senden doğacak gün, bana dün var..
Porsuk'ta düğün var!

Yaz kış, gece gündüz, sabah akşam
Altın tüyü dillerde kanaryam,
Sandım ki batan günde tüyün var...

Porsuk'ta düğün var! (Asya, "Porsuk'ta Düğün Var!", 1969a, s.127)

Eskişehir'in çevre güzellikleri ile kadın güzelliği -genelde- iç içe girmiş durumdadır. Her türlü güzelliği vatan güzelliğinin tamamlayıcısı sayan şair, burada da aynı tutumu sürdürmüştür. Meselâ, Eskişehir'in düşman işgalinden kurtuluş günü olan 2 Eylül'ü anlattığı şiirde çevre, tarih ve kadın -nükteli bir düzenleme ile- bir aradadır:

Erkenden başlayan büyük şenlikte,
Bayrakları seyretmek için birlikte,
Bekler iki kızdan biri Porsuk'ta beni,
Biri Bâdemlik'te. (Asya, "2 Eylül", 1976c, s. 213)

İstanbul için Boğaz ne ise Eskişehirli için Porsuk boyu da odur. Akşamları giyininip kuşanıp seyrana çıkmak halkın başlıca zevklerindenidir. Arif Nihat, bir sonbahar seyranını-Eskişehir güzellerini öne çıkarmak şartıyla- şöyle anlatıyor:

Eylülle bir örnek ol, meneksem, sarı giy!
Boşlukta savrulan şu yaprakları giy!
Çık, sevgilim, akşamları, Porsuk boyuna..
Elbîse deyip, etek bilip rüzgârı giy! (Asya, "Eylül", 1956, s. 57)

Eskişehir'in "sıcak suları" ünlüdür. Kadın olsun erkek olsun, her Eskişehirli, hamamlara gitmeyi hayatın bir parçası hâline getirmiştir. Başka şehirlerde suyu ısıtmak için bir sürü yakacak harcanırken, Eskişehir yerden kaynayıp duran suyu ılıştırarak kullanır. Şaire göre, bu kaynak sularının gövdelerde, göğüslerde hem berraklığı, hem de sıcaklığı kalır; bu sular da durulanan tenlerin yumuşaklığı da bir başkadır! (Asya, "Eskişehir'de Sıcak Sular", 1969b, s.141)

Şair, Eskişehir'in çevre güzelliklerini, buradan ayırdıktan sonra da anmaya devam eder:

Gündüz durgun, kumral; gece esmer gibidir...
Özler beni.. tıpkı doğduğum yer gibidir...
Geçsem ne zaman -kucak açıp- Eskişehir,
Bana "Kal!" der gibidir. (Asya, "Eskişehir", 1976c, s. 241)

Arif Nihat, yaşadığı yerin tarihî yerlerine, özellikle de dinî yapılarına özel bir ilgi duymuştur. Şiirlerini ve yazılarını okuyanlar, onun Edirne ve İstanbul camilerine, Konya'daki Kubbe-i Hadrâ'ya ne kadar dikkatle baktığını, taşın arkasındaki mânâyı ne kadar vukufıyla yakaladığını görmüşlerdir. "Eskişehir II" adlı şiiri, Eskişehir şiirlerinde de aynı bakış tarzının devam ettirildiğini gösterir:

Dallar, kıyılar ve şarkılar "gel!" dediler..
Hâtif dedi: "Ey yolcu, terâvîhi diler
(Kurşunlu)da kıl, diler (Alâeddin)de⁹ ...
Yorgunsan eğer tutsun elinden (Yediler) (Asya, 1956, s. 32).

2.1.2 Üç Kahraman

Arif Nihat'ın Eskişehir şiirlerinde üç tarihî şahsiyete yer verilmiştir: Yûnus Emre, Seyyid Battal Gâzî ve Nasreddin Hoca.

Şaire göre, Türk çocukları uzun kış gecelerinde Battal Gâzî cenklerini dinleye dinleye büyümüş-tür ve Battal Gâzî insanımızın yüreğinde, vatanımızda yiğitliğin -izi kalmışsa bir îman ve destan adamı olarak- ana kaynağı olmuştur:

Her kış, geceler boyunca, Battal Gâzî,
İmânı ve destânıyla beslerdi bizi..
Hâlâ bu yüreklerde, bu topraklarda
Ondandır, eğer yiğitliğin varsa izi. (Asya, "Battal Gazî", 1967a, s.135)

Büyük halk filozofu Nasreddin Hoca ise iki şehri birleştiren, onları birbiri ile akraba kılan adamdır. Onun, Sivrihisar'da doğup Akşehir'de öldüğü bilgisini esaslı bir nükte-şiir kalıbına döktüğü "Nasrettin Hoca" şiiri, sanki Akşehir ile Sivrihisar arasındaki çekişmeyi bitirmek amacıyla yazılmış gibidir:

Kalmış senden orda beşik, burda mezar..
Tâlihliymiş ki Akşehir, Sivrihisar
Birbirlerinin ismini bilmezken
Sâyende yakından akrabâ olmuşlar. (Asya, 1967a, s.129)

Battal Gâzî ve Nasreddin Hoca'ya birkaç şiir tahsis eden şair, asıl dikkatini Yûnus'a yöneltmiş; onun manevî büyüklüğünü, sanattaki ustalığını ve rahat söyleyişini, gelenek içindeki yerini şiirleştirmiş; özellikle, "Yûnus Emre" ve "Molla Kasım" başlıklı iki önemli yazısında ise, geniş ve çok kapsayıcı tasavvufî-edebî bir tahlil yapmıştır.

2.1.2.1 Yunus'a Bağlanış

Aileden âhîlik geleneğine de bağlanan Arif Nihat, Eskişehir'e geldiği zaman, yirmi yıldan fazla bir zamandır Mevlevîlik yolunda yürümüş ve bu yolun âdâbını-erkânını hazmetmiş bir mutasavvıftı. Yûnus'la tanışması, bu yüzden, çok sağlam bir mistik kültür birikimi zeminine oturmuştur. 25

⁹ Kurşunlu, Alaeddin ve Yediler, şairin Eskişehir'de oturmuş olduğu mahalleye yakın camilerdir. Halkın Yediler de dediği caminin asıl adı Akarbaşı Camii'dir.

Mayıs 1958 tarihini taşıyan (ve aslında 1958 Mayıs'ındaki Yûnus Emre İhtifalinde yaptığı konuşmanın tam metni olan) "Yûnus Emre" başlıklı yazısından aldığımız şu satırlar, onun Yûnus'a hem estetik seviye hem de düşünüş yönünden büyük bir yakınlık -ve hatta hayranlık- duyduğunu göstermektedir:

"Biz kendimizi senden el almışçasına sana yakın ve adımız Yûnus Emre imişçesine seni biliyoruz. Senin dilini çözen çözmüş; bizim dilimizi sen çözdün. Yakın bir tarihten beri senin gibi söylemeye gayret ediyoruz. Benim neslimin âmin alaylarında ilâhilerin okunurdu.. Bizi, elimizden tutup mektebe sen başlatırdın. Şimdi mektepte de, kitapta da bizimlesin, çocuklarımızlasın; seni okuyor, senden okutuyoruz. Menkabendeki eğri odun- doğru odun olayından çıkardığımız doğruluk dersini çocuklarımıza ve birbirimize tekrarlıyoruz... Ve rüzgâr mazide estikçe yedi asır öteden bize selâmın geliyor..." (Asya, "Yûnus Emre", 1976d, s.113)

Kaynakların epeyce bir kısmı Yûnus'un okur-yazar olmadığını kaydetmektedir. Arif Nihat, bu görüşe zımnen itiraz olmak üzere, elli yıldan fazla tutan okur yazarlığını onun ümmîliği ile değişmeye elli kere razı olduğunu söylemiş ve dünyanın en büyük gerçeklerini bir çırpıda söyleyebilen bir insanın okur yazar olmasa bile bunun önemsiz kaldığını ifade etmiştir. "Hazmı güç fikirleri dörtlüklere, gazellere ve bir nevi musammatlara doldurup nesillere muattar bir şurup olarak uzatmıştır. Onları içtikçe içeceğimiz geliyor." (Asya, "Yûnus Emre", 1976d, s.110) sözleri, onun şiirlerini, özellikle hikmetli ve sade söyleyiş yönüyle çok güçlü bulduğunu göstermektedir.

Arif Nihat, Eskişehir'deki görevi sona erdikten sonra da, her yıl yapılan anma törenlerine davet edilmiş; o da bunu "Yûnus'un çağırısı" kabul ederek, katılmaya özen göstermiştir. Aşağıdaki metni, iki mutasavvıfın hasbîhali olarak kabul edebiliriz:

"Yûnus'u özlediğim olur... o da beni özler mi? bilmiyorum. Bu yıl özlemiş olacak ki çağırdı ve buna Selçuklu Enstitüsü'nün başında olan muhterem dostlarımı vesile etti. Kendilerine teşekkür ederim.

Eskişehir'de bu işe kolaylık gösteren âmire de, âmirlere de -şahsım nâmına- şükranlarımı sunarım.. kabul buyursunlar! Zâten Yûnus, kendini hatırlayanlara -devamlı- selâm yollar:

"Bizim için hayır duâ kılanlara selâm olsun!" mısrasındaki selâmdan -elbet- benim de payım vardır!

"Aleyküm selâm Yûnus!" dedikten sonra, selâmlaşmamızı, -şöylece- kâğıda geçirmeye çalıştığımı söyleyebilirim:

Sık sıkça selâmın râhatız, memnûnuz!
Seyrekleştikçe içliyiz, mahzûnuz...
Biz sevdik, Asya Asya, ey gözde, seni!
Sen sev bizi Emre Emre, Yûnus Yûnus!" (Asya, "Molla Kâsım", 1967b, s. 399)

Yûnus, Sarıköy'de -rahmetin ve ümidin ışığını tutuşturmuş olarak- yatmaktadır. Bazen insanlar, dünya telaşından olsa gerek, mısralarının bir yudumu gönüllere ferahlık veren ermiş Yûnus'u se-

lamlamayı unutabilirler. Şair, bu ihtimale ve ihmale razı değildir ve onu bağrında taşıyan Sarıköy'ün ağzından şöyle seslenir:

Rahmettir, ümîddir karanlıkta mumu;
Mısra'larının, içler açar, bir yudumu...
"Ey yolcular, ey telâşlılar, der Sarıköy,
Bir ân durup selamlayın Yûnus'umu! (Asya, (isimsiz), 1976c, s. 313)

Eskişehirli olsun olmasın, halk, Yûnus etrafında gelişen menkıbelere inanır; onun manevî şahsiyetine büyük bir saygı gösterir. Eskilerin hatırladıklarına göre, trenler Sarıköy'de kısa bir süre durdurulup Yûnus'un ruhuna Fatıha okunmakta, yola öyle devam edilmekteydi. Çünkü Yûnus bu yolun piri sayılıyordu. Arif Nihat, bu durumu hatırlattıktan sonra şunları söylüyor:

"Bilmem, bu güzel gelenek yeni nesilde devam ediyor mu?

Ben de yolumun, sık sık uğradığı Sarıköy'den geçerken, eski trenciler gibi yaparım. Bir defasında, çevrem müsait olduğu için Yûnus'un ruhuna Yâsîn okumak imkânını bulmuştum.

İnanır mısınız, inanmaz mısınız? bilemem ve karışamam! Sadece -biraz önce söylediğim gibi- gülmemenizi rica ederim: Yûnus, benim ithâmı karşılıksız bırakmadı ve bana -adetâ- söyleyerek¹⁰, şu şiiri yazdırdı:

*Akıt nûr hâlinde ni'metleri;
İçir "Hak!" diyen kalbe himmetleri
Elinden, dilinden kerâmetleri
Celf Yûnus'um!*
*Dilin vahye, ilhâma uygun beyân...
Yakından uzaktan duyar duymayan...
Ki şi'rinde yer yer Muhammed ayân
Ve yer yer Alî, Yûnusum!*
*Misâlince biz, gerçi, açtık cihâd;
Yaman çıktı, lâkin, inâd, i'tiyâd...
"Yenildin mi sen, yoksa!" dersin Nihâd,
"Belî Yûnus'um, der, belî Yûnus'um!"*
*Çilen var, hakikatların hâlisi...
Meded, ey yolun, rehberin kendisi
Nebî Yûnus'un vârisi
Velî Yûnus'um! (Asya, "Yûnus", 1971, s. 243)*

¹⁰ "Söyleyerek yazdırma" konusu, tasavvuf âleminde bazı örnekleri bulunan, bir çeşit "telepatik doğuş"u ifade eder. Arif Nihat, "İnanır mısınız, inanmaz mısınız? bilemem ve karışamam!" sözleriyle, bu tür şiir tekevvünlerinin -aynı zamanda- bir inanç meselesi olduğunu da vurgulamıştır. Söyleyerek yazdırmanın yakın dönem edebiyatımızda en tipik örneği, Enis Behiç Koryürek (1891-1949)'in hayatının son birkaç yılında yazdığı ve *Vâridât-ı Süleyman-Çedikçi Süleyman Çelebi Rûhundan İlhamlar* (Pulhan Matbaası, 1949) adıyla kitaplaştırılan tasavvufî şiirleridir.

Bu şiirde Yûnus -yer yer- benim dilimden kendine seslenerek, Yûnus Emre'nin ve öteki Yûnus'ların ortak felsefesi, ortak hilkat görüşü olan vahdet-i vücûd anlayışının bir küçük misâlini de vermektedir." (Asya, "Molla Kasım", 1967b, s.400)

Bu şiir, Arif Nihat'ın Yûnus için yazdığı şiirler içinde en kavrayıcı ve kapsayıcı olanıdır. Yûnus bu şiirde bütün bir inanç sistemi ve bu inancı yaşama kültürü çerçevesinde ele alınmış, bu büyük mu-tasavvıfın tarikatler üstü mistik karakteri isabetle vurgulanmıştır. Eliyle bir tek eğri odun getirme-yen, dilinden eğri söz çıkmayan, asıl bu yönüyle de kerameti âşikâr olan; söyledikleri hem vahye hem ilhâma uyan; şiirinde Muhammed'in de Alî'nin de ayân olduğu, gerçek bir rehber ve Yûnus Nebî'nin vârisi olan Velî Yûnus... O karakterin özü budur.

3. Sonuç

Arif Nihat, yolu Eskişehir'e uğrayan önemli şahsiyetlerden biridir. Her gittiği yerde büyük bir ilgiyle karşılanan şair için bir yıldan biraz fazla kaldığı Eskişehir, "Yûnus diyarı"dır. O diyarda kır çiçek-leri türbesine tütsü yakmak için açar; arılar Yûnus'a mevlid şekeri olsun diye bal yaparlar ve bulutlar onun kabrine melekler gülsuyu serpsin diye yağmur getirirler (Asya, "Yûnus Emre", 1964, s. 265). Eskişehir, hem yiğitliğin timsali Seyyid Battal Gâzî'nin yattığı, hem de nüktenin büyük ustası Nas-reddin Hoca'nın yaşadığı yerdir. Türk kültürünün bu üç büyük ismi, Eskişehir'in ilgi odağı olmasının başlıca sebebi sayılabilir. Bu bakış açısı, Arif Nihat'ın şiirinde Eskişehir'in önemli bir yer edinmesini sağlamıştır.

Bu şehrin çevre güzellikleri, tarihi, insanı ve bilhassa güzelleri, şairin Eskişehir şiirlerini besleyen ikinci ana damardır. Bu ana damar, akar suları gül, semtleri sümbül rengi bir coğrafyadan gıdalanır. Porsuk hülya doludur, akşamlar gül gül tütmektedir, dağlar dumanlanmış, Porsuk, şehrin koynuna sokulmuştur... Arif Nihat'ın "Sevdim seni her şeyinle ey Eskişehir.." demesinin temelinde bu tür güzelliklerin de payının bulunduğu muhakkaktır. Bu sevgi, şairin Eskişehir'de görev yaptığı süreyle de sınırlı kalmamıştır.

Eskişehir de Arif Nihat Asya'yı unutmayıp benimsemiş; değişik yerlere onun adını vermiş, yine onun adına sanat ve bilim faaliyetleri düzenlemiştir. Bu benimsemenin bazı bilgi yanlışlarına yol açtığı da olmuş; mesela, Eskişehir milletvekilliği yaptığı, "Bayrak" şiirini de burada yazdığı, Eskişehir Lisesi'nden mezun olduğu.. gibi yanlış bilgiler -birbirinden kopyalanmak suretiyle- yayılmıştır.

Şehir yazılarının ne kadar önemli olduğunu anlamak için, *Beş Şehir* kitabını okumak yeter. Tan-pınar, bu kitabında, tarihin derinliklerinden zenginlikler getiren şehirlerimizden beşini, engin kültü-rünün süzgecinden geçirerek anlatmasaydı -mesela- Bursa'yı, Erzurum'u, Ankara'yı daha az tanıya-caktık. Eskişehir'in de tanıtılması gerekir. Buna değecek tabii ve tarihî zenginlikleri, güzellikleri, kül-tür kaynakları da vardır.

Arif Nihat'ın Eskişehir şiirleri -bir *Beş Şehir* atmosferi yaratamasa bile- bu şehrin kitabını yaza-caklar için önemli bir kaynak teşkil edecektir. Sanatkârlarına ve sanat eserlerine nüfuz etmeden, şehrin ana karakteri anlaşılabilir.

Kaynaklar

- Asya, A. N. (1956).** *Rubâiyyât-ı Ârif I, Şiirler:6*, İstanbul.
- Asya, A. N. (1964).** *Nisan, Şiirler: 6*, Ankara.
- Asya, A. N. (1967a).** *Kova Burcu, Şiirler:7*, Ankara.
- Asya, A. N. (1967b).** *Çekirdek:2*, Ankara.
- Asya, A. N. (1969a).** *Aynalarda Kalan, Şiirler:1*, Ankara.
- Asya, A. N. (1969b).** *Kundaklar, Şiirler:2*, Ankara.
- Asya, A. N. (1971).** *Basamaklar, Şiirler:2*, Ankara.
- Asya, A. N. (1976a).** *Kanatlar ve Gagalar, Nesirler: 3*, İstanbul.
- Asya, A. N. (1976b).** *Ses ve Toprak, Şiirler:4*, İstanbul.
- Asya, A. N. (1976c).** *Yerden Gökten, Şiirler:7*, İstanbul.
- Asya, A. N. (1976d).** *Kubbeler, Nesirler:5*, İstanbul.
- Bakiler, Y.B. (2001).** Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları, Bâb-ı Âli Kültür Yayıncılığı: 10, İstanbul.
- Cansever, E. (1974).** *Sonrası Kalır*, İstanbul.
- Erdem, H. (2011).** "Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Çalışmaları (9.Dönem 1950-1954)", *Arif Nihat Asya* (Ed. Nevzat Kösoğlu), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anma ve Armağan Kitaplar Dizisi / 3, Gözden geçirilmiş ikinci baskı, Ankara.
- Koryürek, E.B. (1949).** *Vâridât-ı Süleyman-Çedikçi Süleyman Çelebi Rûhundan İlhamlar*, İstanbul, Pulhan Matbaası.
- Kula, Ş. (2012).** "Kent Belleği Müzesi", *Eskişehir Anadolu gazetesi*, (23 Ekim 2012), Eskişehir.
- Uçak, Ö. (2012).** "Büyük Şehir'e Operasyon Yapılacak mı?", *Şehir gazetesi* (28.01.2012), Eskişehir.
- <http://odunpazarievleri.org/Icerik.aspx>
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Arif_Nihat_Asya
- <http://www.sonsuzsifa.com/blog/ilginchaber/arif-nihat-asya>
- <http://www.odunpazari.bel.tr/Icerik.aspx?ID=3&SID=21>